

❖ Industrijska arhitektura

lati programe prenove in za prenovo name-niti tudi finančna sredstva. Po drugi strani na ta način status kulturne dediščine postane prednost in priložnost! Lastniki si želijo, da bi bili njihovi objekti razglašeni za kulturno dediščino, saj so na ta način avtomatsko upravičeni do finančnih sredstev za prenovo in vzdrževanje.«

Matevž Čelik je prepričan, da je v Sloveniji treba doseči preobrat od tega, da vladna služba za varstvo kulturne dediščine lahko zgolj položi roko čez posamezne objekte in pri tem ne prevzame nobene odgovornosti za prenovo, niti strokovne v obliki programa prenove. Niti finančne. »Zato danes status dediščine za lastnike objektov dejansko predstavlja predvsem neprijetno oviro in izdatke. Skrb za kulturno dediščino bi torej morali zasnovati na popolnoma drugačen način – ne v duhu vehementne državne zaščite, temveč v duhu partnerske prenove. Dejansko bi sedanje zavode za varstvo kulturne dediščine morali reorganizirati v zavode za prenovo kulturne dediščine ter jih zavezati in jim obenem omogočiti, da aktivno zagotavljajo prenovo vsakega objekta, ki je zavarovan.«

Izkušnje iz Velike Britanije

Velika Britanija je v Evropi zagotovo pravi zgled za oblikovanje učinkovitega varstva industrijske dediščine. Zakaj? »Kot prva industrializirana država ima tudi največ izkušenj s propadom in zatonom tradicionalne manufakturne proizvodnje in hkrati pionijske izkušnje z ohranjanjem in ponovno uporabo odvečnih in zastarelih industrijskih objektov,« pove doc. dr. Ljubo Lah. »Želel bi si, da bi tudi v Sloveniji vzpostavili kreativen odnos do varstva tovrstne dediščine in udeležali projekte varstva na način, kakršnega sem imel priložnost spoznati v Veliki Britaniji. Primeri, kot so Aberdeen Church v Trinity – sedaj prenovljeni kompleks in ponovno uporabljen kot zanimiv pomorski muzej (*Maritime museum*), Liverpool Docks – območje deluje sedaj kot obsežen multifunkcionalen kompleks in še veliko drugih so dovolj nazorni in prepričljivi.

V novembru lanskega leta je arhitekt Matevž Čelik sodeloval na urbanistični delavnici o preobrazbi mesta Jesenice. »Ko smo z britanskimi strokovnjaki izvajali urbanistično delavnico, so bili navdušeni nad pojasnilom predstavnice Zavoda za varstvo kulturne dediščine iz Kranja, da je veliko število objektov na Jesenicah zaščiteno. Pri njih bi namreč to dejstvo pomenilo, da obstaja tudi program, ki govori o tem, kako bo potekala prenova, kakšne vsebine bodo dobile mesto v zavarovanih objektih ter kdaj, od kod in kakšna sredstva se bodo zagotovila za njihovo prenovo. Pri nas seveda ni ničesar od tega. Ko so vprašali predstavnico zavoda o tem, kaj nameravajo storiti z zaščitnimi objekti, je preprosto odvrnila: »Nič. Zaščiteni so.«

Režimi varovanja

»Pri kulturnih spomenikih varujemo njihovo umetnostno, zgodovinsko in kulturno-zgodovinsko izpovednost,« razloži dr. Damjan Prelovšek, ko ga vprašam, kaj pravzaprav pri posameznem objektu ščitijo. »Glede na različne stopnje ohranjenosti in objektivno arhitekturno vrednost imamo tudi različne režime varovanja. Tobačna tovarna je na primer zanimiva kot tipološka celota z enotno oblikovanimi fasadami in bolj ali manj izrazitimi stopnišči. Zato v notranjosti ni pomembno vse do zadnje opeke, kar hkrati olajšuje iskanje novih vsebin, ki bi privabile prihodnje investitorje.«

Modeli prenove v Evropi

Razviti deli sveta, Združene države Amerike in predvsem severni del Evrope, se že ne-

kaj desetletij intenzivno ukvarjajo z regeneracijo in prestrukturiranjem mnogih svojih starejših industrijskih območij in kompleksov. Začetki intenzivnih prizadevanj, ki zapuščino industrije obravnavajo tudi kot kulturno dediščino, segajo v sredino preteklega stoletja.

Skrb za kulturne spomenike v Sloveniji je razmeroma daleč od evropskih modelov, pove arhitekturni kritik Matevž Čelik. »Pri nas gre še vedno za modele pasivnega varovanja z dekreti. Evropa pa uporablja modele aktivne prenove! Evropska komisija v zvezi s kulturno dediščino povsod izpostavlja dva vidika: poleg kulturnega je to tudi ekonomski vidik kulturne dediščine. Poleg tega da je kulturna dediščina v Evropi nosilec kulturne identitete, je tudi dejavnik gospodarskega razvoja.«

S kakšnimi mehanizmi lahko evropski denar črpamo in ga pravilno kanaliziramo v tak projekt, vprašam dr. Damjana Prelovška iz Ministrstva za kulturo. »Slovenija je pridobila možnost izdatnega črpanja evropskega denarja. Največji problem vidim v pomanjkanju primernih zrelih projektov. Kar zadeva Ministrstvo za kulturo, bi bilo treba za ta namen zaposliti nekaj novih uradnikov, za kar pa v sedanjih razmerah ni veliko možnosti. Prav prenova Roga bi bila lahko zgleden primer, kako državni proračun razbremeniti s sredstvi iz evropskih strukturalnih skladov.«

Arhitektura tovarne j e predragocena

Dr. Peter Krečič iz Arhitekturnega muzeja Ljubljana opomni na zametke ideje in dogodke, ki so jih v opuščnem stavbnem volumnu tovarne Rog kot institucija prirejali, da bi opozorili na pomen tega mestnega prostora. »Tovarna Rog je izvrstna arhitektura iz dvajsetih let 20. stoletja. V njej smo dvakrat zapored priredili mednarodni biennale industrijskega oblikovanja in s tem do

»Zanimiv, obetaven in v soglasju z naravo stavbne dediščine se mi zdi predlog kolega arhitekta dr. Likarja, ki je za kompleks Roga pred leti izdelal študijo preurejanja v pokrito mestno tržnico – ki jo Ljubljana pozimi vsekakor potrebuje!« Arhitekt doc. dr. Ljubo Lah iz fakultete za arhitekturo, Ljubljana

neke mere spodbudili mesto, da je objekt odkupilo. Takrat je še živela zamisel, če se še prav spominjam, da bi v tovarni Rog uredili prostore za oddelek za oblikovanje ALU, pozneje pa z odločitvijo za kompleks objektov za vse umetniške akademije na eni lokaciji ta program ni bil več aktualen. Arhitektura tovarne je predragocena, da bi vanjo umestili malovreden program. Mesto se naj potrudi in najde kar se da kvalitetno vsebino zanjo in če trenutno nima ideje, naj jo dobi z natečajem. Nikakor pa naj objekta ne proda, saj bo pri novem investitorju mnogo teže uveljaviti merila rabe in prenove, kot to lahko stori mesto samo.«

Prostor umetniških akademij

S stališča spomeniškega varstva je pri tovarni Rog vredno ohraniti le del stavbe proti

Ljubljani, pri kateri je po nekaterih pričevanjih sodeloval celo arhitekt Plečnik. Vse drugo se lahko dopolni in spremeni po željah vodstva akademij, nadaljuje dr. Damjan Prelovšek. »Tako bi lahko oživili dokaj mrtev del mesta ob obeh straneh Ljubljane na Poljanah.« Območje nekdanje Pollakove usnarne in poznejše tovarne Rog je stavbišče, ki bi bilo po mnenju direktorata za kulturno dediščino na MZK v vsakem pogledu najbolj primerno za rešitev hude prostorske stiske vseh treh umetniških akademij. »Po zagotovitvi uslužbenecv oddelka za urbanizem mestne uprave bi takšna rešitev ustrezala tudi njim. Glede na izbiro drugega zemljišča pri klavnici in to, da poteka že druga stopnja natečaja za akademijske stavbe, se ne zdi smiselno nasprotovati preselitvi akademij na obrobje mesta. Ker pa izkušnje z novim Nukom in še z nekaj drugim

»Šumi je bil predmet natečaja. V natečajnih pogojih je bilo dopustno rušenje stare stavbe Šumi. To je bilo dopuščeno tudi od pristojnih služb (varstvo kulturne dediščine). Problem je, da projektant projektira na tem mestu nekaj čisto drugega, kot je vsebina, funkcija in oblika tistega projekta, ki je bil izbran na natečaju. Takrat je bil to »mestni nukleus« velikega centralnega multikina v zanimivi večnadstropni dispoziciji dvoran, ki je vibriral življenje v mestno strukturo, danes je to bolj stanovanjski kompleks za petičneže z zaprto fasado proti Slovenski cesti. Pred dvema letoma je mesto Ljubljana razpisalo javni natečaj za ureditev Kongresnega trga v Ljubljani z navezavo na Šumi. Zmagali smo mi, sodelavci iz mojega biroja (Prelovšek, Gašparič, Juvanec). Od takrat se »mesto« ni več oglasilo na našem naslovu. Za dopise je gluho! Izdelavo Prostorskih aktov za Šumi in Kongresni trg dela drugo projektantsko podjetje Studio city in išče za zasebnega investitorja najboljše rešitve. Žrtev tega početja je javni interes! Predvsem pa Slovenska cesta in prihodnost tega osrednjega mestnega javnega prostora.« Arhitekt mag. Andrej Prelovšek je urbanist direktor urbanističnega podjetja Panprostor, d.o.o.